

met louis g. le roy sleutelen aan de consumptiemaatschappij

Twee jaar geleden (Plan 7/1971) hebben wij de activiteiten van Louis G. Le Roy aan de orde gesteld in een artikel dat opvallend veel weerklank vond. Thans doen zich twee aanleidingen voor om wederom aandacht te besteden aan zijn werk. In de eerste plaats het feit dat zich in kringen van tuin- en landschapsarchitecten een oppositie manifesteert tegen bepaalde opvattingen van Le Roy. In de tweede plaats het verschijnen van zijn boek 'Natuur uitschakelen - natuur inschakelen'.

In het laatste deel van dit nummer zijn drie artikelen geplaatst over het werk van Le Roy. De redactionele beschouwing die u thans onder ogen hebt, is gewijd aan een bijzonder aspect dat Plan immer ter harte gaat: de maatschappelijke structuur waarin de vormgevers moeten opereren. Deze zal eerst constaterend aan de orde worden gesteld, waarna we zullen trachten de verschijnselen te interpreteren, om tenslotte aan te geven in welke richting de oplossing van de problemen wellicht gevonden kan worden.

Wij meenen ons met deze benadering te bevinden op de weg die ook Le Roy bewandelt. Door de vele bomen het bos niet meer ziende beperkt men zich, bij een beschouwing van Le Roys activiteiten, gemeenlijk tot de plantaardige aspecten; door zich te overeten aan dit groenvoer lijkt men de essentialia van zijn betoog, gelegen in de ook door ons gezochte richting, te vergeten of niet te zien. Het is niet zonder betekenis een poging te ondernemen om de dieper liggende motieven van Le Roy aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

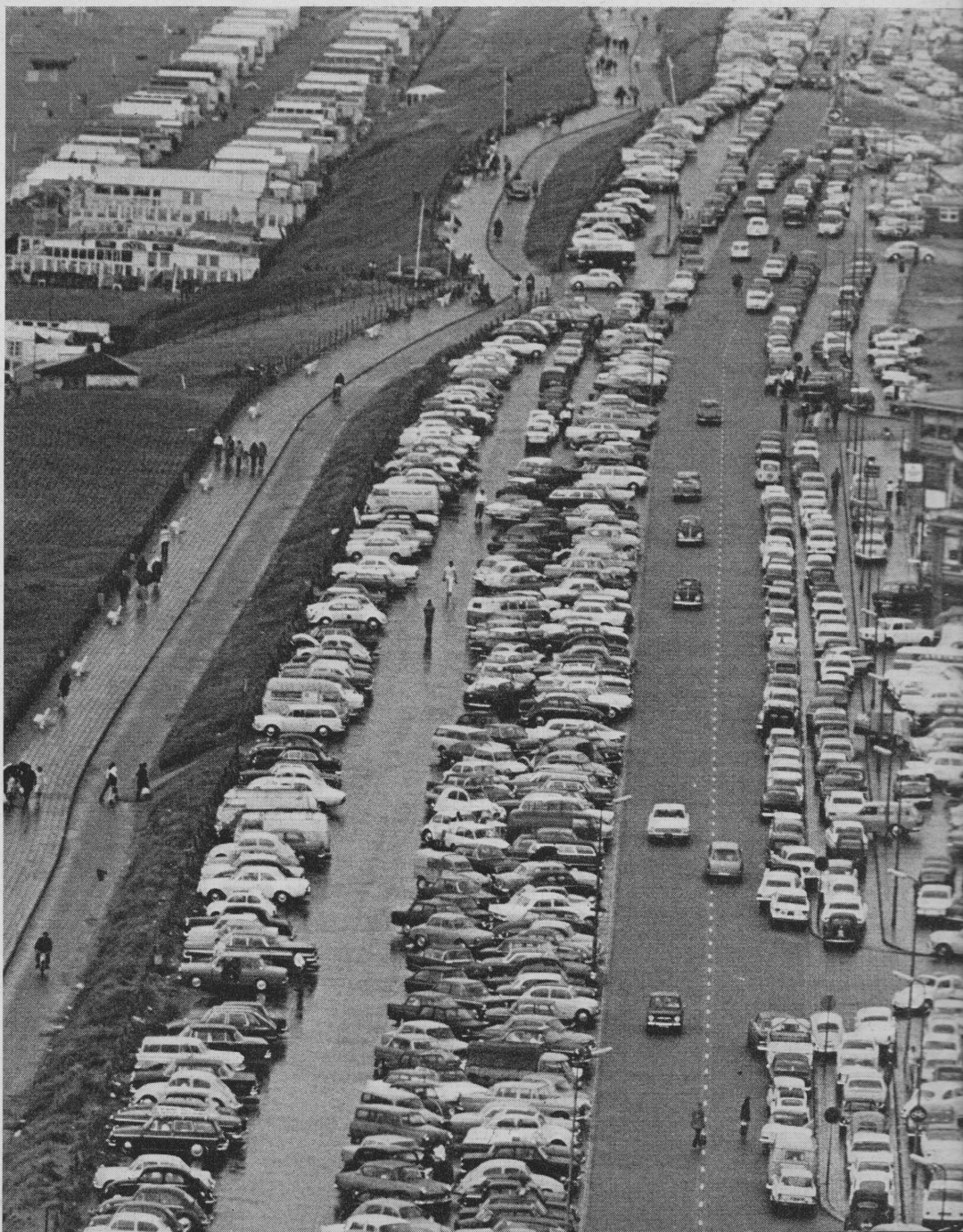
De oppositie tegen Le Roy wordt gemarkeerd door het elders in dit nummer geplaatste artikel van de tuin- en landschapsarchitect **L. F. J. Vanderveken**, verbonden aan de Dienst der gemeenteplantsoenen van Den Haag. Dit 'rapport over natuurlijke tuinen naar aanleiding van de ideeën van Louis Le Roy' wordt van commentaar voorzien door de ecoloog **dr. H. Doing**, wetenschappelijk hoofdmedewerker van de afdeling vegetatiekunde en plantensociologie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen, en door een 'particulier' die het idee van de wildtuin in eigen omgeving tracht te realiseren: **dr. J. S. Wassenaar**, aan de Rijksuniversiteit in Groningen werkzaam als experimenteel bioloog in de medische fysiologie. Zijn ervaring met de drie jaar geleden door hem begonnen tuin is dat er steeds meer een eenheid groeit, waarbij menselijk ingrijpen (bijsturen) en 'toevallige groei' van een aantal plantensoorten op zinvolle wijze hand in hand kunnen gaan. Tenslotte hebben wij uiteraard ook **Le Roy** zelf gevraagd te reageren op het rapport van Vanderveken.

Het ziet er - blijkens de commentaren van Doing, Wassenaar en Le Roy - naar uit dat de verhandeling van Vanderveken een aantal misverstanden bevat, die ook bij andere vormgevers kunnen leven. Publicatie van een en ander lijkt de beste methode om te trachten de misverstanden uit de weg te ruimen.

maatschappijstructuur

Het rapport van Vanderveken en het commentaar van Doing werden ons ter publicatie aangeboden door de Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur. De voorzitter van deze vereniging, mevrouw B. ten Zeldam-Hartelust, schrijft ons het volgende: 'Le Roys ideeën over tuin- en parkaanleg, die weliswaar niet nieuw zijn, hebben toch het positieve effect dat ze velen tot denken brengen. En dit is in ieder geval een grote verdienste van de tekenleraar en plantenliefhebber uit Heerenveen. Wij zijn in Nederland plotseling zeer milieubewust geworden en het is zaak deze instelling positief te gebruiken. Alle vormgevende instanties zullen hierin hun rol moeten spelen en daarom

De onherstelbare gevolgen van ruimteconsumptie

Kortstondig compenseren in Spanje van de nóg slechtere situatie in eigen land. (Foto Dolf Kruger).

heeft de VTL gemeend er goed aan te doen de gedachten in deze van haar leden uit te dragen buiten de kring van haar eigen vereniging'.

In dit citaat doet zich één probleem van niet te onderschatten betekenis voor: het probleem van de in de aanvang genoemde maatschappelijke structuur. Wanneer het gaat om uitwerking van door Le Roy geproduceerde gedachten, is het niet zo buitengewoon evident dat alle vormgevende instanties inderdaad een rol kunnen spelen. Men wordt nl. acuut geconfronteerd met de vraag of vormgevers in overheidsdiensten wel in staat zijn zo rigoureuus tewerk te gaan als Le Roy propageert. Hij zet immers de vigerende maatschappelijke kaders buiten spel, niet omdat dat zo'n aardige grap zou zijn, maar om een zeer essentiële reden; de bestaande maatschappelijke structuur, de ambtelijke kaders, kunnen volgens het betoog van Le Roy de mens niet in staat stellen om te geraken aan zijn doel: mens te zijn en te blijven. Dezelfde vraag gaat vervolgens ook op voor de in een particulier bureau opererende vormgevers: zijn deze zelfstandige ondernemers niet zozeer geconditioneerd door de bestaande structuur, dat zij er niet meer 'onderuit' kunnen?

inkapseling

Wij hebben deze vraag voorgelegd aan twee in Den Bosch kantoorkhoudende tuin- en landschapsarchitecten: P. A. M. Buys en B. van der Vliet, beiden zeer positief gestemd over hetgeen Le Roy doet en vooral ook over het feit dat hém is gelukt wat naar hun zeggen de vormgevers als groep nooit tot stand hebben kunnen brengen: mensen motiveren tot betrokkenheid met hun leefomgeving. Een

gesprek met deze architecten leverde de volgende gezichtspunten op:

'In grote lijn zou je kunnen zeggen dat een eenling als Le Roy wél voor elkaar krijgt wat ons als gevestigde figuren met bureaus niét lukt. Inderdaad een frustrerende situatie. Het is trouwens het debacle van alle vormgevende beroepen; eerst voor de architecten en vijf minuten later ook voor ons. Dit verschijnsel is waarschijnlijk de reden waarom men bij voorkeur omzichtig om Le Roy heenloopt óf hem te lijf gaat; hij wordt ervaren als bedreigend, gevaarlijk, in plaats van als de man die een belangrijk signaal geeft.

Alle 'officiële' vormgevers zijn ingekapseld door het systeem. Je bent wel dagelijks bezig je eruit te wringen maar het lukt meestal niet zo best en het resultaat van je gewring is in elk geval nooit zo spectaculair als bij Le Roy. Voor hem geldt dit probleem niet, omdat hij zich van het begin af vrij heeft opgesteld. Daarbij moet je je bedenken dat wij het vak hebben geleerd van mensen die óók in Het Systeem zaten en les gaven vanuit hun eigen ervaring. Zij waren óók al geconditioneerd. Met andere woorden: wie als vormgever begint is al belast; het beroep is besmet, onvrij. Bovendien raak je ook blind voor bepaalde dingen. Als een niet-vakman ons wijst op een mooie kastanjeboom valt het ons bij wijze van spreken niet op; wij hebben ooit een kastanjeboom gezien in een botanische tuin en zijn er dan voor de rest van het leven als het ware blind voor. Er zit al een kastanje in het hoofd, zodat je de echte kastanje over het hoofd ziet. Dat is een kwestie van beroepsdeformatie die iedereen in meerdere of mindere mate ondergaat. Je kunt er alleen maar blij om zijn als iemand je

weer wakker maakt. Een dergelijk effect hebben de activiteiten van Le Roy op ons. De kracht van Le Roy is het feit dat hij als eenling werkt. Om te spreken met de plantensocioloog Van Leeuwen; isolement is verrijking, communicatie is verarming. Communicatie is vuile handen maken, je laten inkapselen door het systeem. Als een figuur als Le Roy een bureau zou stichten, in De Structuur zou stappen, zou het gedaan zijn met hem.

De maatschappij wil zekerheid, ze wil bv. de tekeningen die Le Roy weigert te maken. Voor die zekerheid offert men alles op, desnoods het milieu. Bijna geen ontwerper kan er doorheenbreken; als je opdrachten wilt hebben mag je niet 'wild' doen, niet 'uit de band springen', je moet zogenaamd 'betrouwbaar' zijn. Men is nauwelijks of niet gesteld op creativiteit. Wij worden niet ingehuurd om dingen te laten 'schuren', zodat mensen elkaar ontmoeten, maar om problemen 'op te lossen'. Zo vlekkeloos mogelijk op te lossen. Er mag bv. geen spat regenwater meer op straat vallen; wel, dan gaan we de stad maar overkoepelen. Men eist van ons mee te werken aan de gelijkshakeling, aan het faillissement van de democratie.

De maatschappij houdt de vormgevers zo strak mogelijk in de hand. De continue improvisatie die Le Roy bedrijft, omdat hij bezig is met een ontwikkeling in de tijd, is ons onmogelijk omdat het werk over 'Instituten' loopt. Die instituten houden de verschillende vormgevers bij voorkeur ook gescheiden, zodat verschillende aspecten ná elkaar uitgewerkt worden. Oorzaak: men denkt het proces dan beter te kunnen overzien en in de hand te houden. Gevolg: fragmentarisatie van het proces en

gebrek aan samenhang van de delen. In die structuur moeten wij opereren en het optreden van Le Roy overtuigt je eens temeer van het feit dat je ingekapseld bent en eigenlijk gebruikt wordt'.

Tot zover Buys en Van der Vliet.

deficit van het vrije beroep

Plan rekent het, zoals bekend (zie Plan 4/1973) tot (een deel van) zijn taak steeds aandacht te geven aan problemen van structurele aard. Wij zijn er steeds op uit de vormgevers te confronteren met de vraag of de structuur waarbinnen zij als eigenaars van een particulier bureau (micro-afspiegelingen van het macro-beeld) moeten opereren wel de meest juiste is. Wij hebben ook de indruk dat de beoordeling van Plan door de lezers op dit essentiële punt is terug te voeren. Grosso modo kan gesteld worden dat diegenen die zelf de beperkingen van de bestaande kaders ondervinden, de structuur als knellend ervaren, de 'filosofie' en de op deze filosofie gebaseerde inhoud van Plan positief beoordelen. Daartegenover staan bepaalde lezers die zich hoe dan ook wél thuisvoelen in de structuur en degenen die niet beseffen dat ze geconditioneerd zijn. Hier manifesteert zich in wezen de spanning tussen 'pragmatiek' en 'idealisme', de spanning tussen hoe het is en hoe het zou moeten zijn. En om een al eerder gegeven praktisch voorbeeld weer naar voren te halen: het is de spanning tussen BNA en Koninklijke Maatschappij tot bevordering van de Bouwkunst.

De opmerkingen van Buys en Van der Vliet zijn, evenals het artikel van Le Roy, accentueringen van deze problematiek; het zijn bevestigingen van de stelling dat de resultaten van vormgevende arbeid bepaald zijn door de structuur waarbinnen de vormgevers moeten opereren. Slechts weinigen kunnen enthousiasme opbrengen voor het milieu dat de ontwerpers maken, maar de fout daarvan is niet in de eerste plaats te zoeken bij de vormgevers; hij is te vinden in de maatschappelijke structuur die hen dwingt tot de daden die we kennen. De resultaten zeggen meer over de maatschappelijke structuur dan over de creatieve potenties van de vormgevers, en dat zou dan wel eens het deficit van het vrije beroep kunnen zijn. Maar ook van de structuur.

sleutelen aan de maatschappij

Deze overwegingen lijken ons van groter gewicht dan de plantaardige aspecten van de discussie, waarvan ook Van der Vliet en Buys de betrekkelijkheid accentueren: *'Discuteren over de vraag of iets in plantensociologisch opzicht wel verantwoord is heeft geen enkele zin; wanneer men het daarbij laat gaat het vak verder de berg af, omdat de problemen daar niet liggen!* Inderdaad liggen daar de problemen niet. Ze liggen – vrij eenvoudig te constateren, maar verlamdend moeilijk als het om de

oplossing gaat – in het politiek-economische vlak. De essentie van het betoog van Le Roy is een kritiek op onze geliefde consumptiemaatschappij, die alles uitbuit en tot op de draad verslijt. Hoe merkwaardig dit op het eerste gezicht ook mag lijken, – Le Roy probeert met zijn tuinen en vooral door de methode die hij bij de 'aanleg' toepast, te sleutelen aan deze maatschappij, waarin de mensen voor hun vrijheid houden wat wellicht 'slavernij' is. Een nadere beschouwing van deze materie, die het meest wezenlijk is in de opstelling van Le Roy, kan een verdieping opleveren van het in het voorgaande gememoreerde structuurprobleem.

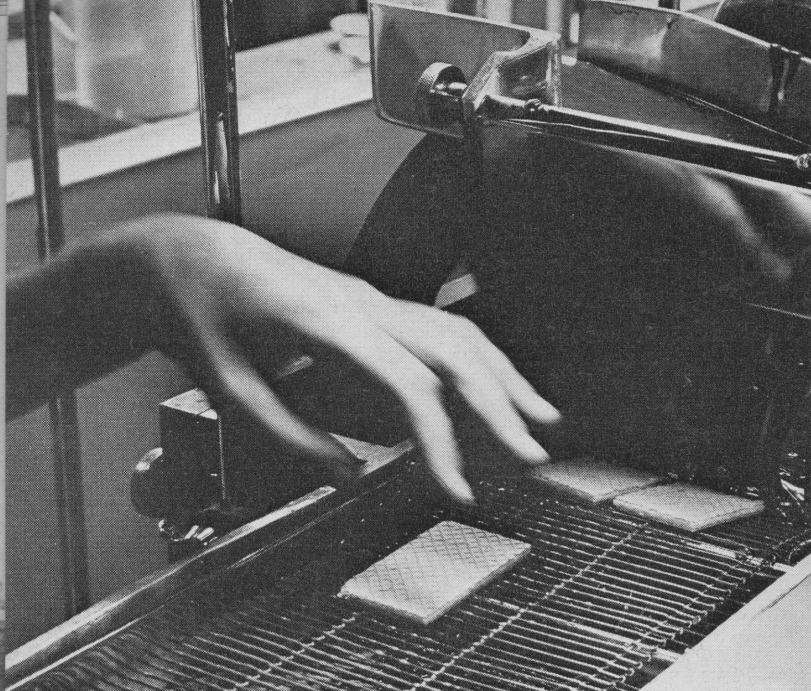
kwaliteit van het milieu

Het valt moeilijk te ontkennen dat bepaalde activiteiten, die aanvankelijk best aantrek-

kelijk schenen, zich hebben ontwikkeld van een zegen tot een plaag. Om de minder prettige gevolgen van wat eerder werd aangepakt enigszins binnen de perken te houden blijken steeds nieuwe voorzieningen nodig, die de gerezen problemen spreiden, verdunnen of verplaatsen, zónder dat er werkelijk iets mee wordt opgelost. Mag dit zich in het verleden allemaal op vrij kleine schaal hebben afgespeeld, sinds de zg. industriële revolutie zijn ook de gewoonte zaken van de wereld tot immense problemen uitgegroeid. Schoon water, zuivere lucht, stilte, – ze worden in een koortsachtig tempo in steeds grotere hoeveelheden opgesoepeld, zodat ze geleidelijk aan alleen nog maar langs kunstmatige weg ter beschikking gesteld kunnen worden. Waarmee dan weer een hele reeks nieuwe problemen wordt opgeroepen. Zo moeten steeds meer mensen, om wat op verhaal te kunnen

Voorbeeld van 'zachtere' recreatie.

Arbeidsdeling. (Foto's Dolf Kruger)

komen, een paar keer de vlucht nemen naar (nu nog) schonere oorden, die steeds schaarser zijn en ook steeds verder van huis komen te liggen. Hiermee worden onder meer enorme vervuilende vervoersstromen opgewekt, en in het vakantieland worden sociale desintegratie en vervuiling in de hand gewerkt. Bij het weggaan en het terugkeren worden de thuisblijvers met zoveel (vliegtuig)-lawaai uit de slaap gehouden, dat ook zij de dag prijzen, dat zij er zelf even tussen uit kunnen. Voor wie er de mogelijkheden toe heeft is er het (nu nog) wat stillere en schonere platteland. Men kan vluchten naar een tweede woning, of permanent naar een of andere steeds verder van de stad gelegen suburb. Ook hier weer sociale desintegratie en vervuiling van het platteland, steeds intensere vervuilende en ruimte opeisende vervoersstromen en voor de (nog) niet uitgeweken stedelingen een portie extra ongerief, dat ook voor hen net de druppel kan zijn die de emmer doet overlopen, zodat ze hun biezen pakken. (Weekendverkeer en woon-werkverkeer). En de letterlijke en figuurlijke achterblijvers moeten er met af en toe een dagje uit maar van maken wat er nog van te maken valt. En dat wordt, naar het zich laat aanzien, steeds minder.

Bij deze beschrijving van het proces is er 'slechts' van uitgegaan, dat kwalitatieve omgevingsfactoren bepalend zijn voor wat zich gaat afspelen. Er is natuurlijk wel wat meer aan de hand. Dankzij die stormachtige technologische ontwikkeling, waarvan nu ook de wrange vruchten geplukt kunnen worden, beschikken steeds grotere aantallen mensen over tal van industrieel vervaardigde producten voor individueel gebruik. Hiermee was het leven aanvankelijk wel wat te veraangenamen en zo langzamerhand kunnen ze nu niet meer worden gemist, al was het alleen maar om te kunnen ontsnappen aan de gevolgen van het maken van die producten. En de consumptie ervan niet te vergeten. Zo heeft de particuliere auto, de luxe wagen van weleer, bijvoorbeeld zoveel teweeggebracht (aanleg van wegen, stank, lawaai enz.), dat hij noodzakelijk is geworden om er een goed heenkomen mee te zoeken. Een goed heenkomen, dat blijkens de praktijk er daardoor ook niet beter op wordt.

voorzieningen

Hoewel processen als deze zich min of meer autonoom hebben ontwikkeld, zijn er toch wel enige factoren te noemen die de veranderingssnelheid en de schaal waarop ze over ons komen in belangrijke mate lijken te hebben beïnvloed. Allereerst is het een kwestie van het scheppen van voorzieningen. Zonder wegen is geen particulier autoverkeer mogelijk; zonder elektriciteit heeft men aan een elektrische tandenborstel niets. Het treffen van dergelijke voorzieningen wordt doorgaans overgelaten aan de overheid. Door veel wegen aan te leggen en elektrische centrales met grote overcapaciteit te bouwen, wordt het rijden in particuliere auto's en het gebruik van elektrische apparaten geen strobreed in de weg gelegd. Hierdoor wordt een verdere groei van het gebruik gestimuleerd. Wanneer voorzieningen met mondjesmaat werden getroffen zou het allemaal zo'n vaart niet (kunnen) lopen; wanneer iemand overwerk verricht kan hij wel extra producten verwerven, maar niet de bijbehorende voorzieningen. Er kan

Harde vluchtmogelijkheid...

duis regulerend worden opgetreden, waarbij het gaat om de vraag wat moet worden gestimuleerd en wat niet. Door schade en schande begint het inzicht veld te winnen, dat niet alles wat zich aandient altijd maar moet worden aangemoedigd. Er kunnen effecten in verscholen liggen, die het middel op de langere termijn erger maken dan de kwaal.

vrijtijdsprobleem of arbeidsprobleem

Een dergelijke overweging zal ook een rol moeten spelen bij de beoordeling van bv. vrije tijd. Voorzover bekend wordt in de prognoses nog altijd gesproken van een steeds toenemende hoeveelheid vrije tijd. Daarbij is ervan uitgegaan, dat ook in de toekomst ongehinderd kan worden voortgegaan met het ongenuanceerd exploiteren van de natuur, als gevolg waarvan de (westerse) mens er steeds meer zijn gemak van zal kunnen nemen. Zelfs de captains of industry beginnen nu echter te beseffen, dat er grenzen zijn aan hetgeen aan de aarde valt te verdienen omdat die niet groter wordt dan hij is. Er mag dus getwijfeld worden aan de mogelijkheden om (nog) meer vrije tijd over te houden. Het is geenszins denkbeeldig, dat wij om het vege lijf nog te kunnen redden zelfs een gedeelte van de nu beschikbare vrije tijd zullen moeten opgeven.

Dat mag een achteruitgang schijnen, maar het gaat hier niet om een vrijetijdsprobleem; het gaat om een arbeidsprobleem. Het is vooral de arbeidsdeling geweest, die het mogelijk heeft gemaakt, dat machines de arbeid van de mens overnamen. Maar met het opsplitsen van het arbeidsproces in vele op zichzelf staande handelingen is de relatie tot het uiteindelijke product voor hen die het hebben gemaakt volledig zoek. Er is steeds minder gelegenheid tot het dragen van werkelijke verantwoordelijkheid of tot het ontplooiën van arbeidsvreugde. Men werkt nauwelijks meer aan een artikel van grondstof tot eindproduct en dat werkt natuurlijk frustrerend en vraagt om compensatie. Men kan zichzelf niet zijn in het arbeidsproces (let wel: bedoeld wordt het huidige op niet meer dan financieel

economisch voordeel gerichte proces), en dan moet het maar in de tijd dat er niet wordt gewerkt. In het tweede leven. Vindingrijke industrieën spelen natuurlijk in op deze nieuwe markt met allerlei secondlife-artikelen. Voorzover we alles al hebben, moeten we nu van alles een tweede exemplaar. Zo komen we aan de vrije tijdsleding, de draagbare tweede tv voor op het strand of in de zeilboot zonder welke we ons niet werkelijk vrij zullen kunnen voelen. Maar de kern van de zaak, het arbeidsprobleem, blijft onaangeroerd en wordt door het opkomen van een secondlife-industrie nog eens extra vergroot. En als er dan geen voldoening meer in het werk is te vinden, zoals de timmerman die kende wanneer hij een meubel had gemaakt, dan kan nu als troost een of ander nutteloos prul worden gefiguurzaagd, waaraan de doe het zelf-sector ook weer het een en ander verdient.

exploitatie van mens en milieu

En zo gaat de exploitatie van mensen en milieu, in werktijd en in vrije uren voort, tot de boel een keer spaak loopt. Dat dit ook zal gebeuren wordt nauwelijks meer betwijfeld. Welnu, vanuit een dergelijk weinig aanlokkelijk perspectief is het bepaald

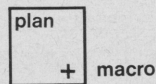
geen waaghalzerij om eens uit te kijken naar een aanpak, die ons wellicht wat meer te bieden heeft. En dat zou wel eens kunnen betekenen, dat wij de huidige manier van produceren en consumeren (in het westen) drastisch zullen moeten beperken. Om te beginnen zullen heel wat produkten niet meer moeten worden gemaakt, gewoon omdat we er, op een paar na, niet beter van worden, maar slechter af zijn door de ellende die ermee kan worden veroorzaakt. En dat wat we nog wel maken moet goed gemaakt worden, hetgeen betekent, dat het tempo waarin dergelijke zaken worden vervaardigd aanzienlijk lager zal liggen dan nu met de massaproductie het geval is. Er zal eer aan te behalen kunnen zijn, mits het allemaal niet in het perspectief behoeft te gebeuren van het als maar meer winst maken.

De bepaling van wat goed en noodzakelijk is lijkt een moeilijke aangelegenheid, maar de heksenketel die ons te wachten staat als er niet aan begonnen wordt lijkt nog minder aantrekkelijk. Er valt steeds minder te verliezen en in zo'n situatie wordt steeds duidelijker wat we in ieder geval niet willen.

Welnu, vanuit zo'n minimum moet dan maar eens begonnen worden. Dat is echt geen utopie. Al jaren zijn er actiegroepen mee in de weer.

Zo liggen de problemen ongeveer. Le Roy is een dergenen die een mogelijke oplossing trachten aan te geven. Een oplossing ter 'vernerving' van het stedelijke milieu, die wij de lezers graag ter overdenking voorleggen.

(Redactie Plan)

Het artikel van Louis Le Roy staat op pagina 38 tot en met 49. De op pagina 33 genoemde beschouwingen van Vanderveken c.s., de directe aanleiding voor deze reeks, Doing en Wassenaar zijn te vinden in het laatste deel (Signalement) van dit nummer.

